

Karjalan Kunnaat & Joulukannel

22.11.2017

Karjalan Liiton jäsenlehti

Hinta 8 €

*Suomi
Finland*
100

Hyvää Joulua!

Vuoden karjalainen kirja 2017

Karjalan Liitto antoi tehtäväkseni valita Vuoden 2017 karjalaiskirja neljästä vaihtoehdosta. Jokaisesta kirjasta löytyi yllättävän läheisiä yhtymäkohtia omaan elämään ja kirjoja lukiessa mieleen hulmahtivat muistot isästäni, isänäidistä, heidän suvustaan, tavoistaan ja kotitilastaan Vuokselassa – jolla paikalla itsekin, tosin vasta kerran, olen käynyt. Ja myös äitini isästä, joka vuosina 1939–1944 taisteli Kannaksella ja pohjoisemmasakin Summan tarina -kirjassa mainitussa Jalkaväenrykmentti 15 1. pataljoonan ypäjääläiskompaniassa.

Jussi Salosen, filosofian tohtorin ja Tampereen yliopiston sotahistorian tutkijan Summa tarina on jännittävä kertomus talvisodan taisteluun osallistuneiden miesten kohtaloista ja kokemuksista, jotka jättivät syvät jäljet veteraanien mieleen ja elämään. Kirja etenee kuukausi kuukaudelta, viikko viikolta, päivä päivältä ja tunti tunnilta sotaa edeltäneistä linnoitustöistä torjuntavoittoon ja lopulta rintaman murtumiseen. Kirja on nyt aivan ajan hermolla, kun keskustellaan Tunteamattoman sotilaan uusimman filmatisoinnin autenttisuudesta. Kirjaa lukiessaan lukija voi muodostaa oman mielikuvansa millaista oli tuntikausia kestänyt hirvittävä tykistökeskityksen meteli, kun läsnä oli elämänhalu ja selviytymisen ilo, pelko, tuska, kuolema ja tappaminen.

Sirkka-Liisa Rannan toimittama Sydän Karjalassa on usean kirjoittajan kirjoituksista koottu hienosti kuvitettu ja taitettu teos, jossa hahmotellaan karjalaisen arjen peruskuvaa, kodin ja perheen historiaa, noin vuodesta 1860 toisen maailmansodan jälkeiseen siirtolaisaikaan. Kirja kertoo mm. miten eri puolilla Karjalaa elettiin, millä

Anneli Sarhimaa

Vaioletut ja vaiennetut

Karjalankieliset karjalaiset
Suomessa

keinoilla leipä ansaittiin, millainen oli naisten ja miesten työnjako ja miten kotia hoidettiin, miten karjalainen perhekäsitys erosi länsisuomalaisesta, millä tavoin teollistuminen, Pietarin rautatie ja Suomen itsenäistyminen vaikuttivat perheiden elämään ja leivän hankintaan. Idänkauppa ei tyrehtynyt ensimmäistä kertaa Neuvostoliiton romahdettua vuonna 1991. Karjalaiset ovat sopeutuneet vaihtuvien rajojen muutoksiin pitkin maailman sivua. Monipuolinen teos piirtää kattavan kuvan karjalaisuuden historiasta tähän päivään ja opastaa meitä vaalimaan, ylläpitämään ja ymmärtämään sukujemme kulttuuria muuttuvassa maailmassa.

Lahden museoiden tutkimuspäällikön ja Turun yliopiston arkeologian dosentin FT **Hannu Takalan** kirja Puna-armeijan sotasaalisalaotsikollaan Karjalan kulttuuriomaisuuden ryöstö 1939-1941 kertoo, mitä tapahtui sodan alle jääneelle omaisuudelle sodan loputtua. Sodasta silmiimme piirtyy kuvia taisteluista, korsuista, kaatuneista, tuhotusta luonnosta, palavista taloista. Suomalaisen omaisuuden kohtalot ovat viime sodista jääneet vähemmälle huomiolle. Teos tuo esiin aiemmin julkaisematonta materiaalia suomalaisista ja venäläisistä alkupe räislähteistä. Mitä puna-armeija katsoi arvokkaaksi kerätä sotasaalisvarastoihinsa, mitä niille tapahtui. Mitkä suomalaiset taideteokset päätyivät Leningradin museoihin. Lisäksi kirja luo katsauksen siihen, miten eri maiden armeijat ovat kohdelleet yksityisomaisuutta ja arvotaidetta sodissa eri aikoina. Koskettavimmat sanat tarkkojen faktojen ja yksityiskohtien jälkeen Takala kirjoittaa lopussa, kirjan jälkisanoina, Viipurin Karjaportinkadulla tapahtuvassa kohtauksessa.

Kuuluisa filosofi **Ludwig Wittgenstein** kirjoitti aikoinaan: ”Siitä mistä ei voi puhua täytyy vaieta”. Muutan sen tässä muotoon ”siitä mistä täytyy vaieta pitää puhua”. Vuonna 1991 näyttelin nuoren maanviljelijä Gauron roolin **Mikko Samulisen** kirjoittamassa ja isäni Paavo Liskin ohjaamassa karjalankielisessä näytelmässä Maaton kansa. En muista varmasti, mutta todennäköisesti näytelmä oli kirjoitettu karjalan kielen eteläkarjalan murteella, koska tapahtumapaikat tässä itäkarjalaisten kansannoususta kertovassa näytelmässä sijoittuivat Porajärvi-Suojärvi-Rukajärvi-akselille. En tainnut silloin nuorena miehenä ennen tuotannon alkua tietää, että isoäitini puhuman Kannaksen murteen lisäksi on olemassa varsinainen karjalan kieli. Moni ei tiedä sitä vielä nytkään. Karjalan kielen tahaton ja tahallinen vaiennaminen eri tahoilta vuosikymmenten ajan on ajanut kielen uhanalaiseksi, ja toimia kielen ja sen mukanaan tuoman kulttuuriperinnön elvyttämiseksi on syytä tehostaa. Tutkija **Anneli Sarhimaan** kirja *Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset ja karjalaiset Suomessa* on kaikki kivet kääntävä, toimintaohjeet sisältävä tutkimus ja kuvaus jonka jokaisen lainsäätäjän, virkamiehen, opettajan ja opiskelijan pitäisi lukea, jotta yhden kansan ja kielen pitkään jatkunut syrjintä loppuisi. Siteeraan kirjaa sivulta 267: ”Tämä kirja on otsikkonsa mukaisesti kertomus Suomessa vaietuista ja vaiennetuista karjalankielisistä karjalaisista, mutta myös niistä 2010-luvun ilahduttavista uusista tuulista, joiden myötä karjalan säilymiselle elävänä kielenä Suomessa avautuu realistisia mahdollisuuksia. Kirjan voi lisäksi nähdä eräänlaisena vaihtoehtoisena aikamatkana Suomen historiaan autonomian ajasta nykypäivään, sillä

Vuoden karjalainen pitäjä- tai kyläkirja

Vuoden karjalaisen pitäjä- tai kyläkirjan voittaja ratkeaa tämä lehden painoon menon jälkeen. Kirjan valitsee liiton puheenjohtaja **Pertti Hakanen**. Pitäjä- tai kyläkirjan voittaja kerrotaan liiton verkkosivuilla ja seuraavassa jäsenlehdessä helmikuussa.

siinä kerrotaan sellaisesta osasta suomalaisen kansakunnan synnyn ja kansallisen yhtenäisyyden rakentumisen hintaa, josta sekä historiankirjoituksessa että suomalaisessa yhteiskunnassa on toistaiseksi enimmäkseen vaiettu. Karjalankieliset karjalaiset ovat päässeet osallisiksi sodanjälkeisen Suomen elintason noususta ja koulutus- ja työmahdollisuuksien lisääntymisestä siinä kuin muutkin suomalaiset. Osallisuudesta menestykseen karjalankieliset ovat kuitenkin maksaneet korkean hinnan, lähestulkoon kokonaisen kielen ja kulttuurin verran.”

Valintani Vuoden 2017 karjalaiseksi kirjaksi on Anneli Sarhimaan *Vaietut ja vaiennetut – Karjalankieliset ja karjalaiset Suomessa*.

Petri Liski

Petri Liski on karjalaisjuurinen näyttelijä, joka työskentelee Kansallisteatterissa.

Karjalan kielen pitkä matka näkymättömästä näkyväksi

Vastikään julkaistussa karjalan kieltä käsittelevässä teoksessaan professori **Anneli Sarhimaa** kaipaa laaja-alaista yhteistyötä karjalan puolesta. Paitsi yhteiskunnan tukea karjalan kieli tarvitsee oman yhteisönsä yksimielisyyttä ja aktiivisuutta. Hän muistuttaa, että kielen murre-erojen korostaminen voi koitua kielen säilymisen kannalta kohtalokkaaksi.

Laura Tikkanen

Kun Mainzin Johannes Gutenberg -yliopiston Pohjoismaiden ja Baltian kielten professorin Anneli Sarhimaan teos *Vaietut ja vaiennetut* – Karjalankieliset karjalaiset Suomessa julkistettiin elokuun lopussa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasali Helsingin Kruununhaassa täyttyi karjalankielisistä, karjalan kielestä kiinnostuneista ja kielen tutkijoista.

– Vihdoinkin. Tätä teosta on odotettu, monet sanoivat.

Anneli Sarhimaa käy kirjassaan seikkaperäisesti läpi karjalan kielen ja karjalankielisten kulttuurin asemaa Suomessa aina 1800-luvun alusta näihin päiviin saakka. Hän ruotii suomalaista kielipolitiikkaa ja esittää tutkimuksen

valossa edellytyksiä kielen voimaantumiselle.

Professori Sarhimaa johti vuosina 2010 – 2013 toteutettua Euroopan vähemmistökieliä koskevaa ELDIA-tutkimushanketta, jota rahoitti Euroopan unioni. Nyt julkaistu teos pohjaa sen karjalan kieltä koskeviin tuloksiin.

Vaietut ja vaiennetut on myös yhteiskunnallinen kannanotto. Sarhimaa ei epäröi tunnustaa, että sen tavoitteena on paitsi jakaa tietoa myös ottaa tutkimuspohjaisesti kantaa vakavasti ja kriittisesti uhanalaisen karjalan kielen puolesta.

”Toivon saavani anteeksi, että väitän tuntemuksia ja arvoja informaation ja päätelmien lisäksi”, hän kirjoittaa.

Professori Anneli Sarhimaa kertoo kirjassaan *Vaietut ja vaiennetut*, että karjalankieliset maksoivat sodan seurauksista paljon kovemman hinnan kuin muut. He menettivät kielensä ja kulttuurinsa.

Tekijä tuo julkistamistilaisuuteen myös ilosanomaa:

- Vaikka karjalan kieli on erittäin uhanalainen, se osoittaa voimaantumisen merkkejä.

Yhdessä ja askel askeleelta

Voimaantua ja voimaannuttaa toistuvat sanastossa. Sanavalinta on merkityksellinen. Karjalan kieli ei vielä ole hengen. Sillä on elävät juuret. Kie-lyhteisön yhä vahva, omaleimainen kulttuuri tukee kielen puhumista.

Kirjan esipuheessa Anneli Sarhimaa toteaa: "Karjalankielisten vieroksunnan, vaintamisen ja heidän olemassaolostaan ja oikeuksistaan vaikenemisen ajan voi katsoa päättyneen virallisesti vuonna 2009."

Kun Suomi ratifioi vuonna 1994 Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan ja määritteli asetuksella 1998 kielet, jotka kuuluvat sen piiriin, karjala ei ollut mukana. Vasta vuoden 2009 lopulla asetusta muutettiin niin, että karjala mainitaan ei-alueellisena vähemmistökielenä, josta Suomen tulee raportoida säännöllisesti Euroopan neuvostolle.

Vaikka vuosi 2009 on merkittävä rajapyykki karjalan kielen asemaa ajalle, Sarhimaa joutuu vielä toteamaan, että Euroopan neuvoston karjalaa koskevat suositukset ovat tähän saakka olleet "varsin tehottomia".

Vuonna 2009 saavutettiin toinenkin huomattava tavoite. Itä-Suomen yliopistoon Joensuuhun perustettiin karjalan kielen ja kulttuurin professori. Se vahvistaa kielen tutkimusta, ja vuosittain useat kymmenet opiskelijat suorittavat karjalan opintoja vapaana sivuaineena.

Karjalan Kielen Seura ja karjalankielinen yhteisö ovat keskeisesti vaikuttaneet siihen, että karjalan kielen asemaa parantaviin toimenpiteisiin on ryhdytty valtiollisella tasolla. Ne myös tukevat monin eri tavoin kielen opetusta ja oppimista.

Suurimpina haasteina kielen voimaannuttamisessa Sarhimaa pitää yhteiskunnan vähäistä tukea, karjalankielisten hajallaan asumista ja sitä, että edes karjalankielinen yhteisö ei ole kielen voimaannuttamisen keinoista yksimielinen.

- Viime kädessä suurin vastuu kielen eloon jäämisessä on karjalankielisillä itsellään. Te, jotka osaatte puhua karjalaa, puhukaa! Te, jotka ette vielä osaa, opetelkaa!

Paljon on vielä tehtävää. Karjala on edelleen ainoa kotoperäinen kieli, jota ei mainita Suomen perustuslaissa ja jota ei ole huomioitu Suomessa puhuttavia kieliä koskevassa lainsäädännössä.

Kysymys on oikeudenmukaisuudesta ja tasavertaisuudesta

Miksi on tärkeää voimaannuttaa kieltä? Anneli Sarhimaa vastaa, että karjalan kieli on ihmisten äidinkieli. Yhteiskunta on sulkenut sen pois näkyvistä ajaakseen päämääriään. Oman kielen häviäminen on hinta, jonka karjalankieliset ovat maksaneet siitä, että Suomesta tuli kansakunta. Kysymys on oikeudenmukaisuudesta ja tasavertaisuudesta.

- On tarpeen myös muistaa, että vaikka karjalankieliset evakot saivat sodan jälkeen samat taloudelliset korvaukset kuin suomenkieliset evakot, he maksoivat sodan seurauksista paljon kovemman hinnan kuin muut. He menettivät kielensä ja kulttuurinsa.

Sarhimaa lähettää terveisiä satavuotiaasta Suomea juhliville:

- Suomen 100-vuotisjuhlavuoden Yhdessä-teemaan liittyen toivon, että kenenkään ei koskaan enää tarvitse joutua luopumaan omasta kielestään.

Vaitiolo

Kun Suomi tunnusti karjalan kotoperäiseksi vähemmistökieleksi, oli kulunut kaksi sataa vuotta Suomen liittämisestä Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana. Suomesta ryhdyttiin rakentamaan kansakuntaa, jolla olisi yhteinen kieli ja kulttuuri, ja karjalan kielen olemassaolo kiellettiin tarkoituksellisesti.

Moni ei tule ajatelleeksi, miten tärkeä osa karjalankielisillä ja karjalaisella kulttuurilla kuitenkin oli kansakunnan synnyttämisessä.

Kalevalan ja Kantelettaren runot on koottu karjalankieltä puhuvilta. Suullisena perintönä vuosisatoja kulkenut runous, loitsut ja itkuvirret kuunneltiin kansalta karjalaksi mutta painettiin suomenkielisinä.

Etenkin 1800-luvun loppupuolella eri alojen taiteilijoiden ja tutkijoiden Karjala-innostus, karelianismi, siirsi karjalankielisten kulttuurin kertomukseksi koko Suomen loistavasta muinaisuudesta.

Tässä yhteydessä ei liioin sopinut näkyä se, että karjalaisen kulttuurin ja karjalankielisten identiteetin toinen peruspilari oli ortodoksinen uskonto.

Itsenäistymisen alkuaikoina, kun pesäeroa tehtiin Venäjään, ortodoksisista kirkkoa alettiin suomalaistaa. Vaikka ylivoimaisesti suurin osa kirkon jäsenistä oli karjalankielisiä, kirkon kieleksi tuli suomi.

Sarhimaa toteaa, että 20- ja 30-luvuilla jopa merkittävimmät suomalaiset kielentutkijat E.N. Setälä, Artturi Kannisto ja Lauri Kettunen ryhtyivät tukemaan Suomen poliittisia tavoitteita suhteessa itään. He "vaikuttivat vahvasti siihen, että käsitys karjalasta suomen murteena iskostui näennäisenä totuutena niin suomalaisten poliitikkojen kuin tavallisen kansan mieleen", Sarhimaa sanoo kirjassaan.

Ensimmäisinä vuosina sodan jälkeen syntyneet ovat kieliyhteisössään ummikoita

Toinen maailmansota "saatteli sitten karjalan kielen rooliin, jota suomalais-tajat olivat sille kautta aikojen kaavailleet", Sarhimaa kirjoittaa.

Evakossa karjalankielisten ortodoksin vieroksunta ja syrjintä, ryssittely ja halveksunta jatkuivat vielä pitkälle 50-luvulle. Koulussa karjalaa ei saanut puhua. Monet luopuivat kielestä, jopa uskonnosta. Suomalaistumisen paine oli kova. Karjalankieliset vanhemmat eivät halunneet lapsilleen samaa kohtaloa, minkä itse olivat kokeneet.

Kirjassaan Sarhimaa kertoo, että erityisesti vuosina 1946 - 1960 syntyneessä sukupolvessa on eniten niitä, jotka eivät puhu tai ymmärrä karjalaa lainkaan. Kielen taito ja kulttuuriin liittyminen hyppäsivät tämän ikäluokan yli.

Miten evakkoon lapsina ja nuorina joutuneiden karjalankielisten uusilla asuisijoillaan kokema kiusaaminen ja häpeä voitaisiin muuttaa heidän lastensa ylpeydeksi vanhempiensa kulttuurista ja kielestä?

- Yksi tärkeä edellytys sille, että

kieli voidaan voimaannuttaa, on, että puhujille saadaan palautetuksi terve kielellinen itsetunto. Esimerkiksi bas-
kia ja katalaania varten on kehitetty toimintamalleja, joilla voidaan korjata pitkään jatkuneen sorron seurauksia.

Kuinka moni Suomessa osaa karjalaa?

Koska karjalaa ei ole Suomessa tunnustettu kieleksi, puhujien määrästä ennen evakkoaikaa ei ole tilastoja. Kattavia tilastoja ei ole vielä nykytilanteestakaan. Ennen toista maailmansotaa Suomessa, pääsääntöisesti Raja-Karjalassa, arvellaan olleen karjalan kielen puhujia 30 000 - 40 000 henkeä.

Väestörekisterissä karjalan on vasta vuodesta 2011 voinut merkitä äidinkielenkseen, ja sen jälkeen vain toista sataa karjalan kielen aktivistia on vaihtanut rekisteriin kielensä.

Anneli Sarhimaan tutkimuksessa arvioidaan, eri lähteitä yhdistelemällä, Suomessa tällä hetkellä olevan yli 11 000 karjalaa taitavaa ja heistä 5000 kieltä päivittäin käyttävää. Kaikkiaan karjalankielisessä yhteisössä olisi noin 30 000 jäsentä. Karjalan Kielen Seuran käsite yhteisö kattaa kaikki suomenkarjalaiset, jotka puhuvat tai ymmärtävät karjalaa ja myös ne, joiden suvuissa sitä on aiemmin puhuttu ja joille karjalankielinen tausta on merkityksellinen osa identiteettiä.

Määritelmä on sama kuin millä on arvioitu saamelaiden määrää. Vertailun vuoksi mainittakoon, että vuonna 2008 Sarhimaan kirjan mukaan arveltiin saamelaisia olleen 6000, joista väestörekisterin mukaan 1778 oli saamentaitoisia.

Mitä, onko karjala kieli?

Vaikka tietoisuus karjalan kielestä onkin viimeisten parin vuosikymmenen aikana lisääntynyt, Sarhimaan mielestä Suomessa puuttuu edelleen ymmärrys karjalan kielen iäkaikaisuudesta ja merkityksestä. Sen yhteiskunnallista näkyvyyttä tulisi nostaa.

Sarhimaan teoksen julkistamistilaisuudessa Riina Ylönen, jonka isovanhemmat olivat kotoisin Raja-Karjalasta, kertoi, että hän on puhunut nyt kaksivuotiaalle pojalleen karjalaa tämän syntymästä lähtien. Hän saa usein vastata kysymykseen, mitä kieltä hän oikein puhuu. Vastauksesta seuraa

suuri hämmästyks: useimmat eivät ole koskaan tienneet sellaista kieltä olevankaan. Outo kieli yhdistetään toisinaan viroon tai saameen.

Riinan kokemukset ovat enemmän sääntö kuin poikkeus. Karjalaisyhteisön ulkopuolella karjala on edelleen kovin näkymätön. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasalissa yleisön joukosta tuli ehdotus, että karjalaisten historiasta pitäisi kertoa jo peruskoulun historian tunneilla.

Karjalan kielen kerhoja on pulpahdellut eri puolilla Suomea. Lohjan Perttiläs-sä kerho on toiminut jo toista kymmentä vuotta. Elokuun lopussa kerholaiset esittivät Lohjan museolla Simo Härkösen pienoisenäytelmän praasniekan pitojuhlasta - karjalaksi. "Vain puhumalla oppii puhumaan", kannustavat kerhon perustajat Pirkko ja Teppo Siili.

Karjalan kieli

- karjalan kieli on suomen lähin sukukieli
- karjalan kieltä puhutaan Suomen lisäksi itärajan takana Karjalan tasavallassa sekä Tverin, Tihvinän ja Valdain alueilla (Pietarin ja Moskovan välillä)
- karjalan kieli jakautuu kolmeen päämurteeseen: vienankarjala, eteläkarjala ja livvinkarjala
- ei yhteistä kirjakieltä, julkaisuja kaikilla päämurteilla
- puhujista ei ole virallista tilastoa, mutta eri lähteitä yhdistämällä voi arvioida, että Suomessa on noin 11 000 henkilöä, jotka taitavat karjalaa, heistä 5 000 puhuu sitä päivittäin

Anneli Sarhimaan, *Vaietut ja vaiennetut. Karjalankieliset karjalaiset Suomessa*. Julkaistu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tietolipas -sarjassa (256), 2017.

Anneli Sarhimaan kirjan ensimmäinen lause on: "Tämä kirja kertoo sel-
laisista suomalaisista, joita et ehkä ole
tiennyt olevankaan".

Toimittaja toivoo, että tämän kirjan lukemisen jälkeen voit perustellusti sanoa: Nyt tiedän.

Terttu Nurro

Professori Anneli Sarhimaan on väitellyt karjalan kielestä Helsingin yliopistossa ja on saksalaisen professorinsa ohella ollut itämerensuomalaisten kielten dosentti Helsingissä vuodesta 2000.

ELDIA:

- www.eldia-project.org/index.php/fi/kielet-ja-puhujayhteisoet/karjalan-kieli/413-karjalan-kielestae
- Karjalankieliset uutiset: <https://yle.fi/uutiset/18-44136>
- Karjalan Kielen Seura ry: <http://www.karjal.fi/kks/>
- Karjalan Liitto: www.karjalanliitto.fi/karjala_ja_karjalaisuus/karjalaisuuden_erytispiirteita/karjalan_kieli
- Kotimaisten kielten keskus: <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/karjala>